

TEMAT:

Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Poziom nauczania: VI klasa szkoły podstawowej

Odniesienie do podstawy programowej: (*fragment*): Uczeń: charakteryzuje stosunki wyznaniowe i narodowościowe w Rzeczypospolitej; wyjaśnia główne założenia konfederacji warszawskiej; wyjaśnia okoliczności uchwalenia artykułów henrykowskich i przedstawia zasady wolnej elekcji; omawia przebieg i rezultaty pierwszych wolnych elekcji; opisuje panowanie Stefana Batorego, ze szczególnym uwzględnieniem jego polityki zewnętrznej.

Wybór materiałów do zestawu i opracowanie:

wikipedysta Marcelus (Grzegorz Dumala), wikipedystka Klarqa (Klara Sielicka-Baryłka)

Skład: Marek Kozakowski

Autorzy ilustracji w Wikimedia Commons:

Wolna elekcja 1697, aut. Martino Altomonte / domena publiczna,

Zamek Królewski w Warszawie; Zjazd powszechny... / domena publiczna, Archiwum Główne Akt Dawnych; *Tapiserie...* aut. częściowo / prawdopodob: Antoine Caron / domena publiczna;

Plan pola... Joachim Lelewel, upload by Mathiasrex / domena publiczna;

Panorama Gdańska, aut. nieznan, upload by Belissarius / domena publiczna;

Piechota gdańska... Gyddanyzc / CC BY-SA 4.0

[Wikizeszty](#) to projekt realizowany od kwietnia 2020 r. przez Wikimedia Polska i wikipedystów – wolontariuszy.

Konfederacja warszawska 1573 roku

kliknij zdjęcie, aby powiększyć

► W lipcu 1572 zmarł król Zygmunt II August. Nastąpiło bezkrólewie. 28 stycznia 1573 roku na pierwszym sejmie konwokacyjnym (to sejm zwołany w sytuacji funkcjonowania państwa bez władcy) w Warszawie podpisano akt konfederacji warszawskiej, określający zasady funkcjonowania kraju oraz zachowania pokoju i bezpieczeństwa w okresie bezkrólewia. Jednym z zapisanych w dokumencie postanowień dotyczyło zachowania pokoju między osobami różnej wiary. Mimo tego, że część szlachty, a także większość biskupów katolickich odrzuciła akt konfederacji, ze względu na zapis o pokoju religijnym, został on włączony do „artykułów henrykowskich”, których każdy nowo wybrany król musiał przysiąc przestrzegać. Tym samym władca zobowiązywał się do niewykorzystywania różnic religijnych w walce politycznej, a także do nieprześladowania ludzi ze względu na wyznanie. W rezultacie tolerancja religijna stała się ważną częścią ustroju państwa polsko-litewskiego.

Chociaż dokument dotyczył jedynie wyznań chrześcijańskich i odnosił się bezpośrednio jedynie do szlachty, dając jej prawo do narzucania religii swoim poddanym, w praktyce stworzył w Rzeczypospolitej warunki przyjazne dla ludzi różnej wiary, bez względu na stan. Konfederacja warszawska to ważny dokument dla wspartej prawem tolerancji religijnej. Dzięki konfederacji Rzeczpospolita stała się „azylem heretyków”, „państwem bez stosów”. Osoby, które chciały schronić się gdzieś przed wyrokami z powodów religijnych, a także osoby nie związane z żadną religią, mogły – powołując się na postanowienia dokumentu – bezpiecznie przebywać na terenie Rzeczypospolitej.

Rozwój kontrreformacji, wzmocnienie katolicyzmu, a także wojny z państwami innej wiary, doprowadziły do faworyzowania katolików oraz ograniczania praw innowierców, mimo tego Rzeczpospolita do końca swoich dni pozostała jednym z najbardziej tolerancyjnych krajów Europy. Do dziś bez trudu odnajdujemy np. świadczące o tym zabytki związane z różnymi społecznościami, m.in. żydowską, karańską, ariańską czy muzułmańską.

► Dokument konfederacji warszawskiej z 28 stycznia 1573. Ten historyczny dokument z wieloma pieczęciami przechowywany jest w Zbiorze Dokumentów Pergaminowych Archiwum Głównego Akt Dawnych.

Czy wiesz, że:

...w 2003 tekst konfederacji warszawskiej został wpisany na listę UNESCO *Pamięć Świata*?

Więcej informacji i obszerną [sekcję źródeł](#) znajdziesz w Wikipedii w artykule na temat [Konfederacji Warszawskiej z 1573 r.](#)

Materiały uzupełniające

Akt konfederacji warszawskiej, fragment dotyczący pokoju religijnego:

A iż w Rzeczypospolitej naszej jest różnorodność niemata ze strony wiary krześcijańskiej, zabiegając temu, aby się z tej przyczyny między ludźmi rozruchy jakie szkodliwe nie wszczęły, które po inszych królestwach jaśnie widziemy, obiecujemy to sobie spólnie za nas i za potomki nasze na wieczne czasy pod obowiązkiem przysięgi, pod wiarą, czcią i sumnieniem naszym, iż którzy jestechny różni w wierze, pokój między sobą zachować, a dla różnej wiary i odmiany w Kościelech krwie nie przelewać ani się penować odsądzeniem majątności, poczciwością, więzieniem i wywołaniem i zwierzchności żadnej ani urzędowi do takowego progressu żadnym sposobem nie pomagać. I owszem, gdzie by ją kto przelewać chciał, z tej przyczyny zastawiać się o to wszyscy będziemy powinni, choćby też za pretekstem dekretu albo za postępkiem jakim sądowym kto to czynić chciał.

Z pełną treścią tego ważnego dokumentu **możesz zapoznać się w siostrzanym projekcie Wikipedii, [Wikiźródłach](#).**

Wolna elekcja

kliknij zdjęcie, aby powiększyć

► Electio to po łacinie ‘wybór’. Możliwość swobodnej elekcji władcy była od dawna celem politycznym polskiej szlachty. W Polsce królów wybierano od dawna, wszyscy władcy z dynastii Jagiellonów zostali wybrani na to stanowisku. Wybór ten jednak ograniczał się do przedstawicieli tej rodziny, dokonywany był też w rzeczywistości przez senatorów, najpotężniejszych magnatów, a posłowie szlacheccy po prostu zatwierdzali ten wybór. Co więcej tron na Litwie był dziedziczny, co ograniczało możliwości wyboru w Polsce, jeśli chciano podtrzymać związek obu państw.

► Wolna elekcja 1697, autorstwa Martino Altomonte

Jednak w czasie panowania Zygmunta Augusta szlachcie udało się wywalczyć elekcję *viritim*, to znaczy prawo do oddawaniu głosu przez każdego szlachcica, co w okresie bezkrólewia zostało potwierdzone. Kandydatem mógł być każdy szlachetnie urodzony, także obcokrajowiec. Tę regułę ustrojową nazywamy wolną elekcją.

◆ Tapiseria przedstawiająca bal wydany przez Katarzynę Medycejską w pałacu Tuileries na rzecz polskiej delegacji przybyłej prosić o objęcie tronu polskiego przez królewicza Henryka, późniejszego króla Polski, a potem króla Francji, Henryka III. Fragment jednego z ośmiu gobelinów, znanych jako *Tapisseries des Valois* wykonanych w II poł. XVI w.

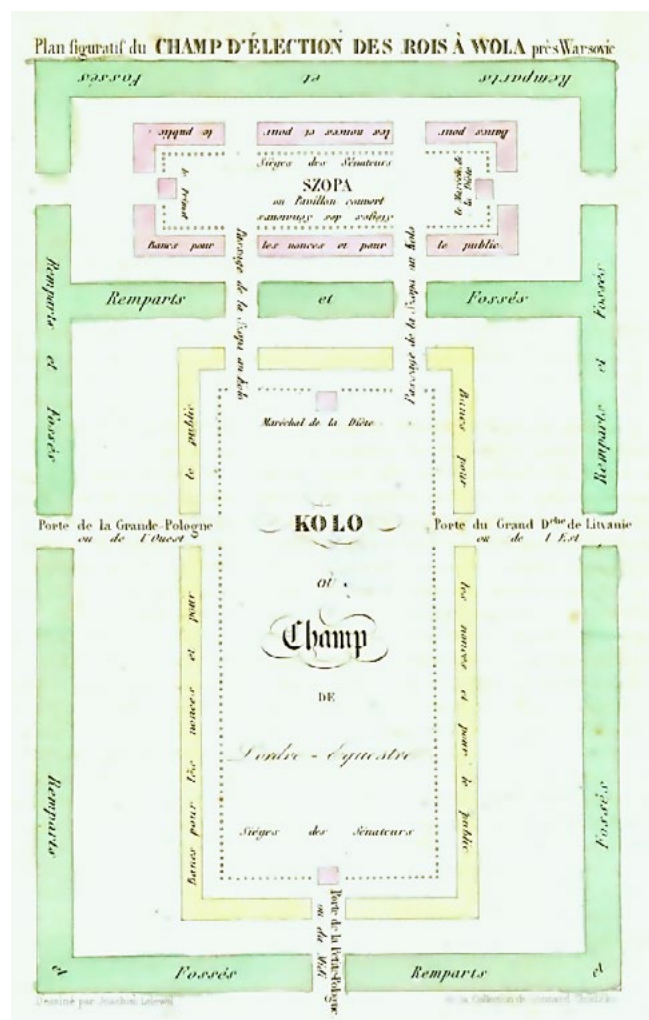

Pierwsza wolna elekcja odbyła się w 1573 roku we wsi Kamion pod Warszawą (pamiątką są istniejące do dziś „Kamionkowskie Błonia Elekcyjne”). 11 maja wybrano Henryka Walezego, młodszego brata króla Francji. Jego najpoważniejszym konkurentem był Ernest, arcyksiążę austriacki i syn cesarza niemieckiego Maksymiliana II. Rozważana była też kandydatura cara Rosji Iwana IV Groźnego.

Kolejne wolne elekcje odbywały się we wsi Wola również pod Warszawą. Dziś jest tam Plac Pole Elekcyjne i pomnik Electio Viritum. Zwróć uwagę, że Warszawa była ważnym centrum politycznym zanim jeszcze król Zygmunt III Waza przeniósł tam swój dwór z Krakowa w 1596 roku!

Wyjątkowe wybory wydarzyły się podczas drugiej, podwójnej wolnej elekcji. W 1575 część szlachty z prymasem ogłosiła królem Polski cesarza Maksymiliana II, na co większość szlachecka odpowiedziała wyborem na króla Polski Anny Jagiellonki, siostry Zygmunta Augusta, a na jej męża, z pełnią praw królewskich, księcia Siedmiogrodu Stefana Batorego.

W czasie ostatniej, jedenastej, wolnej elekcji 12 września 1764 roku królem Polski obwołano Stanisława II Augusta Poniatowskiego. Ten wybór był w praktyce narzucony przez Cesarstwo Rosyjskie.

► Plan pola elekcyjnego we wsi Wola pod Warszawą, autorstwa Joachima Lelewela

Czy wiesz, że:

... na pierwszą wolną elekcję przybyło prawie 50 tysięcy przedstawicieli szlachty?

Więcej informacji i obszerną [sekcję źródeł](#) znajdziesz w Wikipedii w artykule na temat [Wolnej elekcji](#).

Posłuchaj specjalnie przygotowanej [wersji audio tego artykułu](#) z Wikipedii!

Materiały uzupełniające

Artykuły henrykowskie, z 20 maja 1573 r., fragment dotyczący organizacji wyboru króla:

7. Sejm Walny Koronny we dwie lecie nadaley ma bydź składan, a gdzieby tego była pilna a gwałtowna potrzeba Rzeczyposp: tedy za radą Panow Rad oboygą Państwa, iako czas y potrzeba Rzeczyposp: przynosić będzie, powinni go składać będziemy. A dłużej go dzierżec nie mamy, nadaley do sześci niedziel: a przed takowemi Sejmy w Polszcze wedle zwyczaiu, a w Litwie wedle Statutu Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Seymiki Powiatowe bydź maią, iako w Kole, y w Korczynie, Seymik Główny bywa, także w Litwie w Wołkowisku Główny Seymik bydź ma. Na ktore Seymiki przez Posły swe, potrzeby przypadłe zwykłym obyczaiem oznaymiać mamy.

Z pełną treścią tego ważnego dokumentu [możesz zapoznać się w siostrzanym projekcie Wikipedii, Wikizródłach.](#)

Polityka zewnętrzna Stefana Batorego

kliknij zdjęcie, aby powiększyć

► Król Stefan Batory prowadził zdecydowaną politykę zagraniczną, dążył do wzmocnienia pozycji Rzeczypospolitej nad Bałtykiem. Pierwszym krokiem ku temu było podporządkowanie sobie Gdańska, a następnie wyparcie Moskwy z Inflant. Z obu tych konfliktów król wyszedł zwycięsko.

Gdańsk leżący przy ujściu Wisły był głównym polskim portem morskim, przede wszystkim z powodu znaczenia handlu zbożem dla całej ekonomii państwa. Miasto dążyło do niezależności, chciało uzyskać status wolnego miasta, podległego jedynie królowi, nie odpowiadającego przed sejmem. W tym celu Gdańszczanie odmówili uznania koronacji Batorego, dopóki nie spełni on ich żądań. Batory odmówił, postanowił zmusić krnąbrne miasto do podległości siłą i obległ je. Ostatecznie miasto uległo, zgodziło się uznać władzę króla bez dodatkowych warunków oraz zapłacić 200 tysięcy złotych kontrybucji. Król uzyskał swobodę działania i mógł skupić się na walce z Moskwą.

► Panorama Gdańska ok. 1570 roku

Za panowania poprzedniego króla, Zygmunta Augusta, Rzeczpospolita zaangażowała się w rywalizację w Inflantach (dziś to tereny Estonii, Łotwy), których poprzedni władcy – zakon Kawalerów Mieczowych – złożyli polskiemu królowi hołd. Po długiej wojnie, w której udział brały, oprócz Polski i Litwy, Szwecja, Dania i Moskwa, Rzeczpospolita opanowała większość kraju, oprócz Estonii i wysp przybrzeżnych. Wykorzystując bezkrólewie w Rzeczypospolitej, rosyjski car Iwan IV Groźny wtargnął do Inflant w 1575 roku i zajął je aż po rzekę Dźwinę. Odbicie tych ziem było jednym z warunków wyboru Stefana Batorego na króla. Aby tego dokonać król rozpoczął szerokie reformy wojskowe, m.in. powołując piechotę wybraniecką, a sejm uchwalił nadzwyczajne podatki. Armia polsko-litewska, liczącą przeszło 50 tysięcy żołnierzy, przy wsparciu Tatarów krymskich, którzy najeżdżali ziemie rosyjskie od południa, w toku trzech wielkich wypraw na Połock, Wielkie Łuki i Psków, zdołała odciąć armie moskiewskie w Inflantach, czym przymusiła Iwana Groźnego do rozpoczęcia rozmów pokojowych. Rozejm podpisany w 1582 roku w Jamie Zapolskim nie tylko przywrócił polską władzę w Inflantach, ale także przyłączył do Rzeczypospolitej ziemie województwa połockiego i witebskiego, które Litwa utraciła w toku wcześniejszych wojen. Był to wielki sukces.

Czy wiesz, że:

... 1400 km pokonane w czasie kampanii pskowskiej przez wojska hetmana polnego litewskiego Krzysztofa Radziwiłła Pioruna opisał Jan Kochanowski w swoim poemacie [Jezda do Moskwy?](#)

Więcej informacji i obszerną **sekcję źródeł 1,2** znajdziesz w artykułach w Wikipedii na temat [Wojny polsko-rosyjskiej](#) i [Wojny Rzeczypospolitej z Gdańskiem](#)

► Piechota gdańska z końca XVI wieku, malowidło z Dworu Artusa

kliknij zdjęcie, aby powiększyć

Materiały uzupełniające

Jan Kochanowski, Jezda do Moskwy, opublikowany w 1583 roku; fragment:

*Już się był Król ku Pskowu ruszył z ludźmi swemi,
A po nieprzyjacielskiej strach się szerzył ziemi.
Nie chciałeś i ty długo w Witebsku się bawić,
Aleś wolał coprędzej z wojskiem się wyprawić.
I szedłeś ku Wieliznu pewnemi noclegi,
A stamtądś przeważne wyprawował szpiegi
W ziemię nieprzyjacielską; drudzy drogi stali,
A w miejscach nieprzebytych przeszcia gotowali.*

Możesz przeczytać poemat Jana Kochanowskiego Jezda do Moskwy – **zapraszamy do lektury całego tekstu w siostrzanym projekcie Wikipedii, [Wikiźródłach](#).**

Propozycja lekcji/działania na bazie wikizeszytu

W artykule o [wolnej elekcji](#), który znajdziesz w Wikipedii, zauważysz portrety kolejno wybieranych w tym trybie władców Polski. Kliknij w każdy portret – pliki znajdują się w zbiorze Wikimedia Commons: możesz je ściągnąć na dysk, powiększać, drukować, użyć w prezentacji itp.

Przyjrzyj się szczegółom na obrazach: w co ubrane są postaci, co trzymają w dłoniach, co je otacza, w jakim stylu są namalowane, co mówi ich postawa, mina uwieczniona na obrazie?